

ЯКІСНІ ОРІЄНТИРИ БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ

*В.П. Щербань, канд. екон. наук,
Сумська обласна державна адміністрація*

Найважливішим завданням стійкого соціально-економічного розвитку національного АПК є стабілізація продовольчого ринку. Проте його не можна вирішити без реалізації комплексної системи заходів у сфері покращення якості і забезпечення безпеки продовольства.

Проблема підвищення якості та екологічності сільськогосподарської продукції і продовольства є однією з найбільш актуальних з позицій ринкової економіки підприємства, забезпечення конкурентоздатності вітчизняної продукції, гармонізації і безпеки життєдіяльності населення.

В міру розвитку економічних реформ в Україні все більша увага приділяється якості продукції, оскільки реалізація продукції високої якості дозволяє товаровиробнику одержати додатковий прибуток. При цьому основне завдання будь-якого підприємства, що виробляє продовольство, має полягати у гарантуванні харчової цінності і безпеки продуктів аж до їхнього споживання. Сировина, пакувальні матеріали повинні аналізуватися на потенційну присутність в них шкідливого (небажаного) рівня хімічних речовин, мікроорганізмів. Кожен етап виробництва технологічного циклу необхідно аналізувати з метою ідентифікації потенційних ризиків. Нові методи, технології переробки сільськогосподарської сировини не повинні порушувати її харчової цінності, а впровадження нової рецептури переробки слід супроводжувати процедурами контролю якості кінцевої продукції по загальними та екологічними параметрами, дотримання яких є обов'язковим. З появою відхилень від заданих вимог необхідно застосовувати комплексні корегувальні впливи економіко-правового характеру.

Безпека продовольства певною мірою підтверджується за допомогою сертифікації, однак вона сама по собі не гарантує якості продукції, оскільки відповідні сертифікати можуть видаватися на низькокласну (низькосортову) продукцію. У цьому відношенні цікавим є досвід Північної Ірландії, де законодавство не вимагає обов'язкової сертифікації – її заміняє декларація якості сільськогосподарської продукції, що надається виробником.

Важливо сформувати комплексні ринково орієнтовані мотиваційні механізми, які забезпечують одночасно безпеку продовольства і високий рівень його якості (екологічності). Основна увага має приділятися превентивним, профілактичним заходам, а не тестуванню і заборонам. Ефективність такого підходу полягає в тому, що профілактичні заходи є дешевшими за масштабний контроль готової продукції. Необхідно також сформувати систему оцінки і методи визначення контрольних критичних точок у виробництві. Встановивши, на якому етапі виробництва можливий ризик погіршення якості (екологічності) продукції, необхідно застосувати конкретні заходи щодо посилення контролю в цих точках з метою

недопущення перетворення можливого ризику у реальну загрозу для здоров'я населення.

Забезпечення якості сільськогосподарської продукції вимагає чималих коштів. Як показує зарубіжний досвід, для досягнення конкурентноздатності продукції необхідно, щоб витрати на якість склали не менше 15-20 % сукупних витрат [2].

При цьому донедавна основна частка у витратах на якість припадала на фізичну (технологічну) працю. Сьогодні зростає частка інтелектуальної праці. Проблеми якості (екологічності) виробленої і реалізованої сільськогосподарської продукції, забезпечення безпеки продовольства мають вирішуватися на основі наукових досліджень у сфері еколого-генетичної оцінки продуктивних тварин, селекційно-плеємної роботи, за участю зоотехніків, інженерів і менеджерів. Таким чином, необхідно гармонічно поєднувати всі складові професійного впливу на якість і екологічність кінцевої продукції.

Важливо також відзначити, що якість продукції має закладатися селекціонерами при виведенні нових порід тварин і сортів рослин. Проектна і технологічна документація повинна відповідним чином оцінювати якість на основі формування механізму екологічної (еколого-економічної) експертизи систем тваринництва. Однак, у процесі виробництва продукції домінують приватні інтереси товаровиробників, а інтереси держави і суспільства відносно якості продукції найчастіше порушуються. Тому, без втручання держави в діяльність організацій, спрямовану на підвищення якості продукції, не обійтися. Існує необхідність правового регулювання виробничої, економічної, екологічної і соціальної діяльності підприємств продовольчого комплексу з урахуванням інтересів споживачів щодо якості продукції. У цьому випадку інтереси всіх суб'єктів господарювання повинні бути об'єднані у форму законних вимог (наприклад, в рамках закону "Про якість і безпеку харчових продуктів", "Про екологічну оцінку систем тваринництва").

Перехід до ринкової економіки обумовлює необхідність вивчення міжнародного досвіду провідних компаній у досягненні високої якості продукції. У сфері тваринництва необхідно брати до уваги такі поняття, як стратегічний контроль якості і комплексне управління нею, а також культуру якості, що включає якість сервісного обслуговування, звітної документації, виконання технологічних операцій та ін. [2].

У даному аспекті необхідно формувати інформацію про справжнє походження харчового продукту, режим його виробництва, його "натуральність" і пов'язані з цим специфічні вимоги до умов виробництва і контролю.

Визнаючи провідну роль економічної мотивації до високопродуктивної і якісної праці на екологічній основі у продовольчій сфері, не можна, очевидно, недооцінювати значення соціальних факторів. Оскільки відтворювальні процеси, спрямовані на поліпшення якості (екологічності) продукції і забезпечення продовольчої безпеки у продовольчому комплексі, а також необхідні еколого-економічні заходи здійснюються людьми, які працюють в умовах соціально-економічної кризи, то мають визначатися

матеріальні і духовні інтереси, творчі можливості і професійна кваліфікація. Тому рівень і динаміка розвитку матеріальних і соціальних інтересів, екологічних умов їхньої праці (а це особливо важливо для галузі тваринництва) повинні постійно знаходитися у центрі уваги органів господарського управління продовольчого комплексу різного рівня. Зважаючи на це всебічний і глибокий аналіз матеріальних, соціальних і екологічних потреб працівників, їх оптимальне регулювання в умовах обмеженості фінансово-економічних ресурсів мають стати складовою господарського та еколого-економічного механізму управління продовольчим комплексом. Вирішення питання забезпеченості сільськогосподарських і переробних підприємств компетентними керівними кадрами, серйозними фахівцями ринкової й екологічної орієнтації прямо пов'язані з формуванням механізму їх соціального захисту. У законодавчому порядку бажано визначити структури, які б несли персональну відповідальність за реалізацію кадрової політики у національному продовольчому комплексі. Дана позиція має місце в науковій літературі [1], і ми розділяємо її.

Необхідно також відзначити, що часта зміна керівників, фахівців у продовольчому комплексі завжди заважала успіху справи в цій галузі, оскільки необхідне глибоке проникнення у змістовну основу, зокрема для селекційно-племінної роботи. Для закріплення кадрів доцільно було б поставити оплату праці у певну залежність від ефективності роботи безпосередньо на одному місці, причому таку, щоб виключити будь-які переваги, пов'язані з переміщенням кадрів управління продовольчим комплексом по вертикалі. Останнє має ґрунтуватися не тільки на моральному, але і матеріальному характері заохочення.

Слід зазначити, що в умовах перехідної економіки сільського господарства необхідно передбачати систему часткового бюджетного фінансування, проведення еколого-економічних досліджень в галузі селекційно-племінних розробок. Така позиція дозволяє краще маневрувати фінансовими ресурсами у напрямку створення спеціальних фондів соціального захисту працівників продовольчого комплексу на принципах їхньої матеріальної відповідальності і зацікавленості. З переходом до ринкової економіки трансформується і система розподільних відносин – зростає частка платних соціальних послуг (платної медицини, освіти). Безперечно, це може викликати досить різке зростання фінансового навантаження на підприємства й обумовлювати значне підвищення відповідальності роботодавця за створення екобезпечного виробничого середовища, за розміри пільг і компенсацій, пов'язаних з роботою у несприятливих умовах праці. Підприємства, в принципі, змушені все частіше проводити активну політику у сфері охорони праці, соціального (економічного) страхування від нещасних випадків (включаючи екологічно обумовлену захворюваність працюючих, наприклад, у зв'язку з проблемою пріонів) на виробництві. При цьому економічний механізм в галузі охорони природи має базуватися на більш об'єктивній оцінці всіх складових

професійного ризику, у т.ч. екологічного, що виражається, зокрема, у підвищеній захворюваності тварин з негативними наслідками для здоров'я людей.

У висновку відзначимо, що більш детальне дослідження теоретичних і прикладних аспектів організації й економічного стимулювання виробництва якісної, екологічно чистої продукції сільського господарства, а також забезпечення продовольчої безпеки доцільно здійснювати на фоні практичних заходів щодо реформування господарського (організаційно-економічного, еколого-економічного) механізму управління продовольчим комплексом.

Основні фактори забезпечення продовольчої безпеки та механізми їх реалізації включають: формування відповідного політичного, соціального та економічного середовища з метою створення найкращих умов для усунення бідності (стимулювання генерування та реалізації потенціалу приватних і суспільних ініціатив з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку та екологізації свідомості населення); покращення фізичної та економічної доступності продовольства, а також забезпечення рівноправного доступу до земельних, водних та фінансових ресурсів (покращення доступу агровиробників до високопродуктивних генетичних ресурсів, розвиток національної інформаційної системи ідентифікації територій з низькими рівнями продовольчої безпеки, інтенсифікація та диверсифікація агровиробництва, підвищення його еколого-економічної та соціальної ефективності); державне регулювання сталого розвитку агропродовольчої сфери (забезпечення біологічної диверсифікованості, поновлення природної ресурсної бази, фінансування досліджень та наукової співпраці на всіх рівнях з метою підвищення продуктивного потенціалу сільського господарства на екологічних принципах); полегшення наслідків природних та антропогенних катаклізмів; оптимальне розміщення та використання інвестицій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку агроecosystem та сільських територій (створення концепції оптимального, з точки зору формування продовольчої безпеки, інвестування агропродовольчої сфери, мобілізація і оптимізація фінансових і технічних ресурсів); міжнародне співробітництво (створення маркетингових і транспортних систем з метою полегшення міжнародної торгівлі).

Розв'язання проблеми забезпечення продовольчої безпеки базується на зростанні обсягів виробництва і споживання продуктів харчування. Збільшення рівня виробництва сільськогосподарської продукції в сучасних умовах вимагає значних витрат. У зв'язку з цим виникає проблема оцінки ефективності заходів, спрямованих на підвищення рівня продовольчої безпеки. Особливо актуальною вона стає в ринкових умовах, коли виключається штучна підтримка неефективно працюючих підприємств. Таким чином, при розробці заходів, спрямованих на досягнення продовольчої безпеки, ключову роль відіграє чітке розуміння, що саме є результатом на мікро- та макрорівні, і які витрати необхідно враховувати для визначення ефективності цих заходів.

Сутність екологізації продовольчої безпеки полягає у розвитку екологічно збалансованого виробництва продуктів харчування, коли на основі системи організаційно-правових, науково-технологічних, соціально-економічних та інших відносин забезпечуються необхідні та економічно доступні рівні кількості та якості (екологічності) споживання. З цих позицій продовольча безпека обумовлює необхідність формування системи екологічної сертифікації якості агропромислової продукції на основі регламентації вмісту шкідливих речовин та урахування економічного збитку від погіршення здоров'я.

З метою стимулювання виробництва екологічно чистої продукції необхідно використовувати економічний механізм, який складається із трьох блоків: економічних важелів підвищення зацікавленості у виробництві екологічно чистої продукції (пільгове оподаткування, кредитування, підвищені закупівельні ціни, централізовані капітальні вкладення і т. д.); економічних санкцій стосовно забруднювачів довкілля (занижені ціни на екологічно забруднену продукцію, система штрафів, підвищена плата за землю); організаційно-правових заходів забезпечення ефективного використання елементів економічного механізму (стандарти, контроль якості, інформаційне забезпечення, економічний моніторинг).

Список літератури

1. Завадский И. Кадровый потенциал управления и кадровая политика в АПК // Экономика Украины. – 1996. – № 11. – С. 64-68.
2. Юдин Б.Е. Роль качества в экономической политике и обеспечении конкурентоспособности отечественной продукции // Экономика сельского хозяйства и перерабатывающих предприятий. – 2000. – № 8. – С. 3-4.

Щербань, В.П. Якісні орієнтири безпечного розвитку продовольчого комплексу [Текст] / В.П. Щербань // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2004. - Т. 10. - С. 22-27.